

Eksterpredatie en nestplaatskeuze van zangvogels

Erik Matthysen

Recent werden door Gallacher (1988, 1989) en Vercauteren & Gallacher (1991) nieuwe bijdragen geleverd aan de polemiek rond de schade door Eksters en andere kraaiachtigen aan de zangvogelstand. Zonder mij te diep te willen mengen in de discussie aangaande bestrijding, wil ik hier enkele opmerkingen toevoegen aan het debat, meer bepaald over de gevolgen van predatie op het nestgedrag. Gallacher (1989) stelt dat een van de 'functies' van nestpredatie is, dat de gedupeerde vogels wellicht hun nesten op meer beschermde plaatsen gaan aanbrengen. Op die manier zou de Ekster kunnen bijdragen aan de 'survival of the fittest' van zijn slachtoffers. Taapken (1979) stelde eerder dat onder de bescherming van de mens er een degeneratie zou optreden in de mate waarin vogels beschermde nesten bouwen, en dat de Ekster deze degeneratie kan tegengaan. Bij gebrek aan feitelijke gegevens werpt Gallacher dit op als een onderzoekssuggestie voor vogelaars (Vercauteren & Gallacher 1991).

Onderzoek door Møller (1988) in Denemarken lijkt deze suggestie te bevestigen. Møller onderzocht een groot aantal merelnesten in kleine bosjes nabij boerderijen. De nestpredatie, vooral door Eksters, bleek het hoogst te zijn in kleinere bosjes. De aanwezigheid van een eksterbroedpaar leidde ook tot een significant hogere predatie. Dat kraaiachtigen vooral nesten roven aan bosranden en in kleine bosjes is reeds langer bekend uit studies op kunstnesten (Andrén et al 1985, Wilcove 1985).

Møller stelde vast dat Merels in kleine bosjes een andere nestplaatskeuze vertoonden: zij nestelden meer frequent in gebouwen, coniferen of heggen, met andere woorden op meer beschermde plaatsen. Merkwaardig is dat er geen verschillen in nestplaatskeuze waren tussen bosjes waar al of niet Eksters broedden. Merels lijken zich dus aan te passen aan de habitat (groot of klein bosje) eerder dan aan de aanwezigheid van de predator zelf. Møller (1988) citeert nog een tiental andere studies die suggereren dat vogels meer beschermd gaan nestelen ten gevolge van predatie, of dat ze de omgeving van het nest van de predator mijden. Behalve nestplaatskeuze zou bijvoorbeeld ook de broedselgrootte kunnen veranderen onder invloed van predatie (Møller 1990).

Een onbeantwoorde vraag in deze discussie is wel, waarom Merels en andere slachtoffersoorten niet altijd al op die 'veilige' plekken hebben gebroed. Mogelijk is er een kostfactor verbonden aan het opzoeken van een extra veilige plek. Een andere mogelijkheid is dat het om relatief nieuwe biotopen gaat (huizen, ingevoerde altijd groene struiken) die nu pas door de lokale vogels worden onderzocht. In het laatste geval 'helpt' de Ekster de soort om zich aan te passen; in het eerste geval is er gewoon een verschuiving van het probleem naar een nog onbekende factor. Het feit dat er een verandering in nestgedrag geschiedt, toont wel aan dat nestpredatie een aanzienlijke impact heeft en zeker geen marginaal fenomeen is dat 'de kantjes eraf loopt'.

Wat betekent dit nu voor de eksterdiscussie? Het lijkt mij een beetje ongelukkig dat de discussie wordt toegespitst op de 'functie' van nestpredatie. De voornaamste functie van nestroven door Eksters is de eksterpopulatie in stand te houden.

Ekster die iets van zijn gading heeft gevonden in een brok koemest.

Foto: J.B.H. Stok.

Het feit dat hierdoor selectie geschiedt bij de slachtoffers brengt hierin geen verandering, en het zal de Eksters er in theorie niet van weerhouden populaties uit te roeien of sterk terug te dringen. Anderzijds heeft dergelijke selectie alleen nut zolang er nestrovers zijn: zonder Eksters is het niet echt nodig om veiliger te gaan nestelen. Het selectie-argument houdt dus een gevaarlijke circulariteit in. Overigens zijn er ook nog andere nestrovers die deze 'functie' kunnen uitoefenen. In een studie in het Antwerpse (N. Nour, niet gepubliceerde gegevens) werd gevonden dat in kleine bosjes van minder dan tien hectare de meeste kunstnesten door kraaiachtigen werden geroofd, terwijl in een groter bosgebied vooral zoogdieren nesten belaagden, waarvan de Eekhoorn de helft voor zijn rekening nam. Beschermers van deze soort hoeven zich waarschijnlijk niet te beroepen op de 'functie' van de Eekhoorn, in tegenstelling tot minder geliefde dieren als de Ekster.

De geciteerde studies laten ook niet toe na te gaan in hoeverre de predatiedruk vermindert door dergelijke selectie. In Møller's (1988) onderzoek was de verandering in nestgedrag alleszins niet voldoende om het verschil in nestverliezen tussen grote en kleine bosjes weg te nemen. Vercauteren (in Vercauteren & Gallacher 1991) suggereert dat Eksters zich wel eens zouden kunnen specialiseren in 'veilige' biotopen met een hoge broeddichtheid, zoals coniferen en heesters. Dus ook al is er al sprake van een zekere aanpassing, lijkt het voorbarig te stellen dat dit uiteindelijk het nestpredatieprobleem zal doen verdwijnen.

Studies over de selectieve waarde van nestpredatie laten dus wel toe om de effecten te nuanceren, maar helpen ons weinig of niet om de vraag over bestrijding op te lossen. De belangrijkste vraag blijft of hoge nestpredatie werkelijk de populaties doet afnemen (zie Gallacher 1988). Het is bekend dat bijvoorbeeld in koolmeespopulaties de aantalsregulatie niet wordt bepaald door de voortplanting maar door de jaarlijkse sterfte, vooral van jonge vogels. Zelfs indien deze populatie-afname zou bestaan, blijft de tweede vraag: wat en hoe wil men beschermen? Wanneer men verkiest om natuurlijke processen en natuurlijke selectie zoveel mogelijk hun gang te laten gaan, houdt dit noodzakelijkerwijs in dat abundanties van soorten kunnen veranderen.

Deze natuurlijke processen kunnen eventueel wel worden gestuurd door structurele ingrepen op habitatniveau. Zo kan een verhoogde nestpredatie in habitatsnipperen een argument vormen om de versnippering tegen te gaan (Wilcove 1985).

Anderzijds kan men verkiezen om specifieke soorten te beschermen met behoud van hun huidige aantallen en eigenschappen, waarbij men natuurlijke processen zoals predatie terugschreeft. De verantwoording van een dergelijke aanpak is een moeilijke zaak, omdat men er dan van uitgaat dat de huidige abundanties en selectiedrukken de meest wenselijke zijn (uitgezonderd die van de te bestrijden soorten). Het 'natuurlijk evenwicht' dat men wenst te behouden is in zekere zin een illusie: de natuur evolueert per definitie naar een evenwicht, maar niet noodzakelijk naar het evenwicht dat wij verkiezen. Hoewel Vercauteren (in Vercauteren & Gallacher 1991) argumenteert dat een ernstige verstoring van het evenwicht in theorie aantoonbaar is, kan dit in de praktijk zeer moeilijk zijn: wat een onevenwicht lijkt voor de ene diersoort of plantegroep kan een perfect evenwicht zijn voor de natuur als geheel. De huidige ekster- en zwarte kraaiensstand lijkt een slechte kandidaat voor dit begrip van 'ernstige verstoring' van het natuurlijk evenwicht.

■ Erik Matthysen, Departement Biologie, Universiteit Antwerpen, B-2610 Wilrijk, België.

LITTERATUUR:

- Andrén, H. et al (1985): Differences in predation pressure in relation to habitat fragmentation: an experiment. *Oikos* 45: 273-277.
- Gallacher, H. (1988): Eksters en jagers. *Het Vogeljaar* 36: 152-155.
- Gallacher, H. (1989): Eksters en vogelaars. *Het Vogeljaar* 37: 113-116.
- Møller, A.P. (1988): Nest predation and nest site choice in passerine birds in habitat patches of different size: a study of magpies and blackbirds. *Oikos* 53: 215-221.
- Møller, A.P. (1990): Nest predation selects for small nest size in the blackbird. *Oikos* 57: 237-240.
- Taapken, J. (1979): 19. Ekster, in: *Vogelkalender 1980*. Stichting Het Vogeljaar, Bennekom.
- Vercauteren, P. & H. Gallacher (1991): Moet de Ekster bestreden worden? *Het Vogeljaar* 39: 208-211.
- Wilcove, D.S. (1985): Nest predation in forest tracts and the decline of migratory songbirds. *Ecology* 66: 1211-1214.

Steenarenden gedood in Finland

In de zomer 1991 is in Finland een groot deel van de 137 broedparen van de Steenarend gedood door vergiftiging, klemmen en vallen of met het geweer. De verantwoordelijken voor deze wanda- den konden niet worden geïdentificeerd, maar men heeft sterke verdenkingen tegen de houders van Rendieren, waarvan een woordvoerder heeft verklaard dat het aantal Steenarenden sterk moet verminderen.

Het Wereld Natuur Fonds is de mening toege- daan dat de klachten van de rendierhouders on- gegrond zijn aangezien de Finse regering ver- goedingen geeft voor de rendierkalveren die door Steenarenden worden gegrepen. Na de ge- beurtenissen van afgelopen zomer zijn de Steen- arenden, die sinds ze werden beschermd en bij- gevoerd in aantal toenamen, opnieuw in gevaar.

Bron: Panda Press nummer 42, oktober 1991, bladzijde 4. Een uitgave van WWF-België.

De twee grootste vijanden van het Rendier zijn de Veel- vraat en de Lynx. Volgens het rapport 'Renar och Rövd- jur' wordt in Noord-Zweden niet meer dan 2% van de

rendierkalveren het slachtoffer van Steenarenden, waarbij het meestal dan gaat om kalveren met gebre- ken, ziekten en dergelijke. Zie ook het artikel van Frans van Don (1991): Rendieren en de vier grote roofdieren in Noord-Zweden. *Huid en Haar* 10 (4): 150-161.

Dit nummer kunt u bestellen door overmaking van f 6,75 (inclusief verzendkosten) op postgironummer 2 719 088 ten name van Stichting Zoogdierbescherming en -studie, Didam, onder vermelding van jaargang 10 - nummer 4.

Symposium over Ortolaan in Europa

Op 4 tot en met 6 juli 1992 zal in Wenen een in- ternationaal symposium over de Ortolaan wor- den georganiseerd. Er wordt een kleine twintig- tal lezingen gehouden, de film 'Het land van de Ortolaan' over de soort in het oude Belgische cultuurlandschap is er te zien. In Oost-Oostenrijk wordt een ortolanengebied bezocht. Na het sym- posium wordt een persconferentie gehouden in een gebied dat door recreatiedruk sterk wordt bedreigd.

■ Nadere informatie: Prof. dr. H.M. Steiner, Institut für Bodenkultur in Wien, Gregor-Mendelstrasse 33, A-1180 Wien, Oostenrijk.